

Kulturen i finansudvalget 1894-1901, belyst gennem C. Hages dagbøger

Af Ole Harbo

Christopher Friedenreich Hage fødtes i Nakskov i 1848 og døde i 1930. Han blev en af systemskiftets førende politikere, først som uafhængig højremand, så som hovedkraft i Venstrereformpartiet og til sidst som radikal. Det var Hage, der fik Estrups efterfølger som konseilspræsident, Reedtz-Thott, til i folketinget at love, at han aldrig ville regere ved hjælp af provisoriske finanslove, og det var triumviratet J. C. Christensen, P. Alberti og C. Hage, der formulerede Venstregruppernes politik i folketing og regering. Som konsekvens heraf blev Hage finansminister i den første venstre-regering 1901 og året efter ved Hørups død tillige trafikminister. Som finansminister blev det Hage, der gennemførte en af de mest gennemgribende ændringer i det danske samfundsliv, nemlig skattereformen af 1903, der indførte indkomstskatten. Hages politiske udvikling fra højre mod venstre resulterede i hans afgang fra regeringen i 1905, og først i 1916 blev Hage igen minister. Da indtrådte han i det radikale ministerium Zahle, først som minister uden portefølje og vikar for den sygemeldte finansminister Edv. Brandes, siden som handelsminister. I marts 1920 afgik han sammen med det øvrige ministerium.

Sin politiske og organisatoriske karriere begyndte Hage i København i 1879, hvor han blev C. F. Tietgens protegé. I den såkaldte Børsbevægelse, bestående af ledende folk fra byerhvervene, der

ønskede en liberal toldreform, støttede man Hages folketingskandidatur, hans medlemskab i Grosserer-Societétets komité samt hans medlemskab af bestyrelsen for Foreningen til Unge Handelsmænds Uddannelse, den forening, der stod bag oprettelsen af Købmandsskolen og senere Handelshøjskolen. Det var ligeledes Tietgen, der inspirerede Hage til at foretage en studierejse til Sibirien i 1880 for at undersøge erhvervsmulighederne dér. I 1888 var afstanden mellem de to imidlertid blevet så stor, at Hage mistede Tietgens støtte, hvilket bl.a. betød, at pladsen i Grosserer-Societétets komité gik tabt.

Gennem hele sit liv skrev den myreflittige Hage. Kendt er hans store værk, *Haandbog i Handelsvidenskab*, som han begyndte at arbejde på i 1887. Det udkom i årene 1890-94 og blev en klassiker for flere generationer af studerende ved Handelshøjskolen samt et u-vurderligt stykke værktøj for mange praktikere i erhvervslivet. Der foreligger tillige en guldmedaljeafhandling fra 1874 om John Stuart Mill, og der er efterladt et delvist manuskript til en afhandling om Rigsretten. En række omhyggeligt førte dagbøger er også bevaret. Dette utrykte materiale, sammen med en omfattende samling af bøger, pjecer og ud klip, blev ved hans død i 1930 ved testamentarisk bestemmelse overdraget til Handelshøjskolens Bibliotek, der da var ejet af Foreningen til Unge Handelsmænds Uddannelse.

De *dagbøger*, som Handelshøjskolens Bibliotek modtog sammen med Hages bogsamling, viser sig at udgøre tre forskellige rækker. Et lille hæfte på 16 sider blev i 1981 udgivet af Handelshøjskolens Bibliotek med titlen: C. Hage's politiske dagbog 1881-84. Fortsættelsen heraf, 3 dagbøger, som dækker årene 1885-1904, dog med visse huller, befinder sig Rigsarkivet (privatarkiv nr. 6883). Herudover foreligger 7 dagbøger, der omhandler folketingets finansudvalgs arbejde i årene 1894-1901, samt 3 dagbøger vedrørende Hages arbejde som finansminister i årene 1901-05.

Citaterne i det følgende er hentet fra de 7 dagbøger, der belyser arbejdet i finansudvalget, med særlig vægt på de optegnelser, der kan kaste lys over udvalgets holdning til en række store og små aktuelle problemer i datidens kulturliv. Dagbøgerne, som har interesse bl.a. fordi møderne i finansudvalget ikke er åbne, viser

Grosserer, minister
Christopher Hage,
1848-1930. Det kgl.
Bibl. Billedsamlin-
gen. (Elfelt foto).

tydeligt, med hvilken akkuratesse politikerne kunne følge sagerne i den forholdsvis overskuelige statsforvaltning.

Der er som regel tale om korte notitser om beløb, formål og enkelte korte kommentarer, ofte fra enkeltmedlemmer af udvalget; men i nogle sammenhænge er der tale om længere, tilsyneladende præcise citater, som f.eks. dette fra et møde tirsdag den 19. marts 1901 i underudvalget under det nedsatte fællesudvalg mellem folketing og landsting vedr. skattelovene:

»Estrup (med Arrigskab): Det vil ikke lykkes at skille Landstinget fra Regeringen. Jeg gaar ikke ind paa nogen Ændring af Landstingets Forslag, som betager Reformen Karakter af et System – som kan vare dette Aarhundrede ud, ligesom Systemet af 1802 varede det forrige Aarhundrede ud – jeg gaar ikke ind paa at gøre Reformen til en Lejlighedslov.«

Løn- og pensionsforhold for alle kategorier af statsansatte er omtalt mange steder i dagbøgerne. Forløbet af overvejelserne om en lønforhøjelse til lederen af Landbohøjskolens Bibliotek ser således ud:

Fredag den 26. oktober 1900. »II A. 11 d. Landbohøjskolens Bibliotekar, nu 800 Kr., foreslaaet 1900 Kr. Noteres.«

Tirsdag den 11. december 1900. »Landbohøjskolens Direktør. Honoraret 2000 Kr. ... Bibliotekaren – Kan nøjes med noget mindre.«

Onsdag den 12. december 1900. »Landbohøjskolens Direktør – som konstitueret 1500 Kr. – Bibliotekar 1600 Kr. Forbehold mod Alderstillæg.«

Men så let gik det ikke altid med at få en klækkelig lønforhøjelse:

Onsdag den 14. december 1898. »Biblioteksassistent H. O. Lange (Kgl. Bibl.), Orientalist, har 500 Kr. – op til 1000 Kr. – nej!«

Det skal dog bemærkes, at nogle bibliotekarstillinger absolut var bedre aflagt end andre:

Onsdag den 6. februar 1901. »Biblioteket i Aarhus. Bibliotekarens Løn fastsættes til 3200 Kr. med 3 5aarige Lønningstillæg à 400 Kr. (til 4400 Kr.).«

Folkebibliotekerne er omtalt i flere sammenhænge:

Lørdag den 21. oktober 1899. »Kultusministeren (Styhr) møder for at meddele to Ting:

1) Afdøde Dr. Winkel-Horn har begaaet et betydeligt Underslæb af Pengemidler bevilgede til Understøttelse af Sogne- og Folkebiblioteker, hvilke Penge uddeltes af en Bestyrelse bestaaende af ham samt Prof. Edv. Holm og Beregner Andresen, i hvilken Bestyrelse Dr. W. H. var Kasserer. Bedragerierne, der er iværksatte ved Hjælp af falske Kvitteringer, have strakt sig over en Aarrække og er først blevne opdagede efter hans Død. De to andre Medlemmer af den ulønnede Bestyrelse maa betragtes som ansvarlige overfor Statskassen, men Minⁿ henstiller, om man i denne pinlige Sag vil undlade at gøre saadant Ansvar gældende. Fin. udv^t beslutter at forlange en nøjere Undersøgelse for at dokumentere Underslæbets Omfang, saavidt det kan gøres.

2) ...«

Her gik bibliotekerne glip af midler, der var tiltænkt dem, men i øvrigt var det bestemt ikke let overhovedet at få midlerne bevilget:

1895. »Af det i Møderne 11.-21. Decbr. passerede er at notere: ... §21. En Række Forslag eller Andragender om Tilskud og Understøttelse nævnes af Ministeren (Bardenfleth); faa anbefales af ham, færre tiltrædes af Udvalget: ... Brødr. Salmonsens Konservationslexikon; 100 Exempl^r til Fordeling i Sognebiblioteker – nej.«

Onsdag den 11. november 1896. »IV. Q.b. Understøttelse af Sogne- og Folkebiblioteker. Foreslaas forhøjet fra 10000 til 14000 Kr. Spørgsmaal om Kontoens Anvendelse, og Samraad om hvilke de kbhnske Bogsamlinger ere der paatænkes støttede.«

Et enkelt bibliotek får dog en imødekommende behandling:

Onsdag den 25. november 1896. »Andragender iaar: ... 9. Arbejdernes Læseselskab. Velvillie. Som Folkebibliotek.«

Torsdag den 26. november 1896. »Kultusministeren møder for at fremsætte en lang Række Forslag (de af Udvalget senere truffne Afgørelser ere tilføjede): ... 11. Arbejdernes Læseselskab 1000 Kr. – ja (som Folkebibliotek).«

Det kongelige Bibliotek har altid haft politikernes årvågne øje over sig. En del af de mange problemer, der opstod, inden biblioteket kunne tage sin nybygning i brug i 1906, fremgår af nedenstående dagbogsnotater:

Torsdag den 9. januar 1896. »Lovforslaget om ny Bygning for det Kgl. Bibliotek. N.J. Larsen udtaler sig en Del derimod. Stemningen synes som Resultat at samle sig om at bygge, men at vælge Byggeplads paa Slotsholmen (Proviantgaarden) i Stedet for ved Frederiksholms Kanal. Det besluttes at bese Biblioteket og de forskellige foreslaaede Byggepladser.«

Tirsdag den 17. marts 1896. »Kgl. Bibliotek – Lidt Snak derom.«

Torsdag den 19. marts 1896. »Om Eftermiddagen Besøg paa det Kgl. Bibliotek og de til den nye Biblioteksbygning eventuelt udsete Arealer.«

Mandag den 20. april 1896. »Det kgl. Bibliotek. Udvalgsberetning (affattet af mig) vedtages efter en Del Disput om Provinsbiblioteket i Aarhus. Betænkeligheder og Indsigelser desangaaende af J. Hage og N.J. Larsen, hvilke dog tilsidst frafaldes (»fuld Tilslutning« ændres til »aldeles overvejende Tilslutning«!).«

Fredag den 8. januar 1897. »Det kgl. Bibliotek. – Busk: i alt Fald Aarhus-Biblioteket bør bevilges. N.J. Larsen: for Sagen. Neergaard: Reglerne for Aarhus-Bibl^s Benyttelse bør aftales med Minⁿ. Klausen: er imod den valgte Plads, vilde foretrække Havremagasinet Plads (Slotsholmens Vestside). Længere Snak. Hammerich de-

monstrerer meget ivrigt for Biblioteket. Samvirken mellem de forskellige Biblioteker om Anskaffelser ønskes.»

Tirsdag den 12. januar 1897. »Det kgl. Bibliotek. C. Hage rejser Spørgsmaal om at paalægge Minⁿ at lade afholde Konkurrence om Udarbejdelse af den Plan, hvorefter Biblioteket skal opføres; meget væsentlige Indvendinger er for ham blevne fremførte af en kyndig Arkitekt (Kmh. Meldahl), der finder den forelagte Plan upraktisk og dyr, medens det System, hvorefter det franske Nationalbibliotek nu opbygges, er langt at foretrække. Længere Diskussion, hvorunder det navnlig gøres gældende, at Ansvaret for Planens Hensigtsmæssighed bør lægges alene på Minⁿ, og at Finansudvalget ved nu at stille Fordring om Konkurrence, vilde komme til at forhale Bygningens Opførelse rimeligvis et Aar. Til Ordfører vælges Alberti. Ved Konference med Minⁿ bliver Henstillingen om Konkurrence at bringe paa Bane.«

Onsdag den 10. februar 1897. »Konference med Kultusministeren om Biblioteksbygningsloven. Længere Forhandling om Konkurrence. Man er enig om, at Konkurrence i Reglen bør finde Sted, medens man – ikke mindst i Betragtning af, at Sagen allerede er rykket saa langt frem – ikke stiller Fordring herom i det foreliggende Tilf., hvor ogsaa Minⁿ meget fraraader det. Planen er her udarbejdet af Bibliotekar Bruun og Arkitekt Prof. Holm i Fællesskab. Konkurrence (Skitse-Konkurrence) anbefales navnlig af Kmh. Meldahl.«

Mandag den 11. december 1899. »Det kgl. Bibliotek – vil koste 22 % mere end beregnet (Stigning af Arbejds løn og Materialer). Ny Facade mod den fra Havnen vendende (indvendige) Side ønskes.«

Fredag den 2. mars 1900. »Kgl. Bibliotek. Længere Diskussion om nogle af Minⁿ ønskede Ændringer. Alberti ivrer meget imod at fravige det vedtagne.«

Torsdag den 8. november 1900. »Kultusministeren møder for at

1) ...

2) anmode os om at modtage Assistent Lange fra det kgl. Bibliotek, for at han kan forklare os en del Ændringer i Bibliotekets Indretning, som ønskes; Overbibliotekaren Justitsrd. Brun er uheldelig syg; han stod ene om at anbefale den Indretning, som er bleven vedtagen, men som nu ønskes ændret.«

Onsdag den 14. november 1900. »Assistent Lange møder for at forklare Manglerne ved den vedtagne Plan for det Kgl. Bibliotek. Anbefaler meget Opførelsen af en tidligere projekteret Tværbygning i Karreen, hvorved Benyttelse af Bibliot^t vil blive langt lettere, idet Expeditionen vil kunne gaa væsentlig hurtigere.«

De evige biblioteksproblemer om samarbejde og sammenhænge er belyst flere steder ovenfor i citaterne om Det kongelige Bibliotek, herunder relationerne til Statsbiblioteket og bemærkningen den

8. januar 1897: »Samvirken mellem de forskellige Bibli^r om Anskaffelser ønskes.« Dette gentages den 15. november 1898: »Samraad om Samarbejde mellem Bibliotekerne ved Indkøb af Bøger.« Katalogudarbejdelsesproblemer dukker også op:

Tirsdag den 24. oktober 1899. »III.A.a.b. Kgl. Bibliotek ønsker 5000 Kr. til en Aarskatalog over Tilvæksten til de større off. Biblioteker. H. Holm, Neergaard: imod; vil koste meget og bliver utilfredsstillende; har slet ikke været Meningen. (Spørgsm^t blev oprind. rejst for at hindre, at Bibliotekerne købe samme Værk, navnlig kostbare udenlandske Specialværker). I. C. Chrⁿ: for. Noteres. Oplysn^r udbedes om hvad Udarbejdelsen vil koste.«

Mandag den 11. december 1899. »Konference med Kultusmⁿ (Styhr) ... § 26. IV. ... Forslag om Bibliotekar Grundtvigs Katalog over Tidsskrifter i det 19. Aarh (9000 Kr.) – tages tilbage. (Minⁿ: Opgaven er ikke at lave Katalog over Tidsskrifternes Indhold, hvilket vilde blive altfor kolossalt, men kun over selve Tidsskrifterne).«

Forfatteres og andre kunstneres optagelse på finansloven er omtalt flere steder i dagbøgerne. Her er et par af de mere kvikke bemærkninger:

Torsdag den 29. oktober 1896. »II. A. 18. b. Oldenborrerne: Der forlanges paany 1000 Kr. i 5 Aar til Dr. Bergsøe. Busk og Klausen: Oldenborrer gør megen Skade. N. J. Larsen: Ja, men Spørgsmaalet er, om Dr. Bergsøe gør Gavn; dog som Digtergange kunde Bevillingen tiltrædes.«

Torsdag den 13. december 1900. »Fr. Rung, har 800 Kr.; anbefales til at faa 200 Kr. mere »for at faa Kapelmester Svendsen til at bestille noget.«

Landets store sønner får af og til et par ord med på vejen:

»P. A. Heiberg – Minⁿ: »Var en Frihedsmænd, som i alle Forhold var den største Tyran«. Gravstedet istandsættes alligevel.« (Konference med udenrigs- og marine-minister Ravn tirsdag den 12. december 1899).

Som afslutning skal bringes følgende lille sag, der viser, at også for finansudvalg findes der uforanderlige mekanismer:

Onsdag den 9. december 1896. ... Konference med Finansministeren (Lüttichau) ... § 24. Skur i Odense, 511 Kr.! Minⁿ: der kan maaske slaas noget af; f. Eks. 10%. Hammerich: Licitation ønskelig, Arbejdet udføres ofte, som det synes, af selve den, der har gjort Overslaget. Alberti: Protest mod almind. Dyrhed.«

Fredag den 11. december 1896. »§ 24. *Træskur i Odense* (511 Kr.) nedsættes til 400 Kr. Udtalelse om Licitations Erforderlighed helt igennem. Symbolsk Nedsættelse for at dokumentere Fin.udv^s Paapasselighed og som almindelig Opfordring til Sparsommelighed.«